

Poreba, Stanisław

Ignacy Żniński (1864-1931) : szkic biograficzny

Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego 15/2, 253-259

1976

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

STANISŁAW PORĘBA

IGNACY ŻNIŃSKI (1864—1931)

SZKIC BIOGRAFICZNY

W roku 1974 upłynęło 80-lecie założenia „Gazety Grudziądzkiej”, która w dziesięcioleciu poprzedzającym wybuch pierwszej wojny światowej należała do najpopularniejszych gazet polskich na ziemiach zaboru pruskiego. Docierała ona do co drugiej rodziny polskiej na Pomorzu Gdańskim i Zachodnim, Warmii i Mazurach, Śląsku i dzisiejszej Ziemi Lubuskiej oraz do skupisk polskiej emigracji zarobkowej w Niemczech (Berlin, Zagłębie Ruhry, Westfalia). Chętnie czytali ją emigranci polscy na zachodzie Europy i w Ameryce. Czytana też była w Niemczech, w środowiskach robotników sezonowych pochodzących z Małopolski i Królestwa Polskiego.

Założycielem „Gazety Grudziądzkiej” był Wiktor Kulerski (1865—1935). W lipcu 1914 r. jednorazowy jej nakład wynosił 135 000 egz. Wychodziła w 4 wydaniach i miała mutację „Przyjaciół Ludu”. Poza tym W. Kulerski wydawał tygodnik rolniczy „Gospodarz” w nakładzie 100 000 egz.

Dzieje „Gazety” w ogólnym zarysie są znane dzięki pracom Tadeusza Cieślaka, Teresy Perkowskiej i Mieczysława Stańskiego¹. Znane są koleje życia i działalności Wiktora Kulerskiego². Nikt już dzisiaj nie po-

¹ T. Cieślak, „Gazeta Grudziądzka” (1894—1918), fenomen wydawniczy. „Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza”, 1957, t. 3; T. Perkowska, Zakłady Graficzne Wiktora Kulerskiego w Grudziądzu i ich działalność wydawnicza (1894—1939), „Roczniki Biblioteczne” 1965, z. 3—4, s. 273—363; M. Stański, Wiktor Kulerski i jego „Gazeta Grudziądzka” pod zaborem pruskim, „Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza”, 1960, t. 4, z. 1, s. 125—152.

² T. Cieślak, Wiktor Kulerski (20 III 1865—18 IX 1935), „Rocznik Grudziądzki”, 1963, t. 3, s. 235—40; A. Galos, Wiktor Kulerski (1865—1935), [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 16, s. 142—5; J. Gryczkiewicz, Wiktor Kulerski (20 III 1865—18 IX 1935), [w:] *Słownik pracowników książki polskiej*, Warszawa—Łódź 1972, s. 485.

dejmuje dyskusji i nie ma wątpliwości, co do roli, jaką odegrała „Gazeta” w budzeniu świadomości narodowej i politycznej wśród ludności polskiej zaboru pruskiego, popularyzacji czytelnictwa i rozpowszechnianiu czołowych dzieł naszej literatury ojczystej.

Ale z „Gazetą Grudziądzką” nie można wiązać tylko nazwiska Wiktora Kulerskiego. Od chwili jej założenia do 1920 r. związanych z nią było co najmniej trzydziestu redaktorów i współpracowników. Wielu z nich trwale zapisało swoje nazwiska w dziejach prasy polskiej zaboru pruskiego. Oni razem stanowili krąg ludzi, którzy przyczynili się do rozwoju i wielkości „Gazety”.

Odegrali ogromną rolę w przemianach narodowościowych Grudziądza, który z miasta najbardziej zgermanizowanego na Pomorzu Gdańskim stał się w wielkim centrum polskości dla całych ziem zaboru. W redakcji „Gazety” pracowali m. in.: Ludwik Bernacki, Paweł Dykta, Ludwik Gładysz, Władysław Kulerski, Stanisław Kunz (senior), Michał Majerski, Mieczysław Noskowicz, Stanisław Paszliński, Mieczysław Piechowski, Jan Michał Rakowski, Stanisław Rożanowicz, Józef Rutkowski, Walery Rutkowski, Antoni Stefański, Bolesław Szczuka, Idzi Świłała, dr Józef Ulatowski, Julian Ziółkowski i Ignacy Żniński. Koleje ich życia i działalności są przeważnie mało lub zupełnie nie znane³.

Mało znane są też koleje życia i działalności Ignacego Żnińskiego (1864—1931)⁴. Należał on, obok Michała Majerskiego, Jana Michała Rakowskiego i dr Józefa Ulatowskiego, do czołowych redaktorów „Gazety Grudziądzkiej”.

Ignacy Żniński urodził się 29 lipca 1864 r. w Gnieźnie, w rodzinie rze-

³ Z redaktorów i współpracowników „Gazety Grudziądzkiej” dokładnie znane są tylko życiorysy: Władysława Kulerskiego, Stanisława Kunza (seniora), Michała Majerskiego i Antoniego Stefańskiego i dra Józefa Ulatowskiego. Por. S. Poręba, *Władysław Kulerski (1880—1939)*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 16, s. 145; tenże, *Stanisław Kunz (senior, 1875—1939)*, tamże, t. 16, s. 196—7; tenże, *Michał Majerski (1873—1934)*, tamże (w druku); M. Dereżyński, *Antoni Stefański, wielkopolski pisarz ludowy*, Szamotuły 1936; tenże, *Doktor z Kujaw, który żyć nie umiał. Tragiczne dzieje Józefa Ulatowskiego*, „Gość Świąteczny” (dodatek do „Gazety Grudziądzkiej” 1936, nr 49, s. 388—9; *Józef Ulatowski*, [w:] W. Brzeska, *Lata szkolne Jana Kasprowicza. Inowrocław 1872—1879, Poznań 1931* s. 95—6. Notę biograficzną o Ludwiku Gładyszu (ok. 1864—1917), redaktorze i rysowniku „Gazety Grudziądzkiej” znaleźć można w *Słowniku artystów polskich i obcych w Polsce działających*, t. 2 (w druku).

⁴ Jest to pierwsza próba opracowania zarysu życia i działalności Ignacego Żnińskiego. Przy pisaniu szkicu autor wykorzystał przede wszystkim artykuł *Sp. red. Ignacy Żniński. Wspomnienie pośmiertne* („Gazeta Szamotulska” z 20 X 1931), wzmianki w bibliografiach prasy polskiej, pomorskich publikacjach regionalnych i prasie pomorskiej (m. in. w „Gazecie Grudziądzkiej”) oraz informacje Powiatowego Archiwum Państwowego w Grudziądzu, Archiwum Państwowego Miasta Poznania i Województwa Poznańskiego w Poznaniu (kartoteka meldunkowa) i Kazimierza Żnińskiego.

mieślniczej. Z domu rodzinnego wyniósł przywiązanie do języka ojczystego, ziemi rodzinnej i dziejów Polski. Po ukończeniu seminarium nauczycielskiego został nauczycielem. Przez szereg lat pracował w szkolnictwie powszechnym na terenie Wielkopolski i Śląska. Dzisiaj, po latach, trudno ustalić nazwy miejscowości, na terenie których pracował. Nie pamięta ich nawet jego rodzina. Jako nauczyciel miał częste zatargi z władzami pruskimi. Patrzyły one niechętnie na jego kontakty z polskimi organizacjami o charakterze gospodarczym i kulturalno-oświatowym, jak również na jego współpracę w charakterze korespondenta z prasą poznańską. Korespondencje jego pióra pojawiały się także na łamach „Wiarusa Polskiego” w Bochum.

Szykany władz pruskich przyczyniły się do podjęcia przez niego decyzji o rezygnacji z pracy w szkolnictwie. Nastąpiło to w roku 1901. Pomimo zmiany zawodu, sprawy oświaty i szkolnictwa pozostały mu bliskie na całe życie. W późniejszych latach tym problemom poświęcił wiele swoich artykułów, publikowanych m. in. na łamach „Gazety Grudziądzkiej”.

Dnia 4 lipca 1901 r. przybył Żniński do Poznania i został pracownikiem redakcji „Kurieria Poznańskiego”, kierowanej przez ks. Kazimierza Zimmermanna⁵. Po pewnym czasie przeszedł do redakcji „Gońca Wielkopolskiego”. Z powodu zatargu z wydawcą „Gońca” Barnardem Milskim⁶ przeszedł wkrótce do redakcji „Pracy”.

Z Poznania 4 marca 1902 r. przeniósł się do Dortmundu. W mieście tym, zamieszkałym przez wielu emigrantów polskich, założył pismo „Dziennik Polski”. Zajmowało się ono sprawami politycznymi, społecznymi i ekonomicznymi emigracji polskiej w Nadrenii i Westfalii. Było organem tej części emigracji, która znajdowała się w opozycji do dziennika „Wiarus Polski” i jego wydawcy Jana Brejskiego⁷. Pierwszy numer „Dziennika” wyszedł spod pras drukarskich w maju 1904 r. Jego wydawca i redaktor w jednej osobie musiał walczyć od początku z trudnościami materialnymi. Pismo nie zdobyło sobie szerszej publiczności. Po prawie 2 latach istnienia, czyli w 1906 r., przestało się ukazywać.

W tym samym roku Żniński przeniósł się do Bochum. Chwilowo zrezygnował ze stałej pracy dziennikarskiej. Od czasu do czasu ogłaszał korespondencje w „Zgodzie” ukazującej się w Wanne (obecna nazwa miasta: Wanne—Eickel, Nadrenia) oraz w pismach poznańskich. Wraz z Syl-

⁵ Ks. Kazimierz Zimmermann (1874—1925) — redaktor, historyk. Redaktor „Kurieria Poznańskiego”. Po 1910 r. profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

⁶ Bernard Milski (1856—1926) — drukarz, wydawca, działacz polityczny i społeczny, związany z Pomorzem (wydawca „Gazety Gdańskiej”) i Wielkopolską.

⁷ Jan Brejski (1863—1934) — dziennikarz, wydawca i działacz narodowy, związany z emigracją polską w Westfalii i Nadrenii (wydawca „Wiarusa Polskiego”) i Pomorzem (wydawca „Gazety Toruńskiej”).

westrem Buszczyńskim⁸ i Stanisławem Kunzem (seniorem)⁹ założył Bank Ludowy w Bochum i pracował w nim jako urzędnik. Był też członkiem jego zarządu. Z czasem włączył się w nurt działalności Związku Polaków w Niemczech, czołowej organizacji emigrantów w Westfalii i Nadrenii, istniejącej od 1894 r., i stanął na czele grupy działaczy, którzy byli zwolennikami Narodowej Demokracji w opozycji do ówczesnego prezesa zarządu Związku Jana Brejskiego. Po ustąpieniu Brejskiego nowym prezesem Związku został Żniński. Dążył do połączenia Związku Polaków w Niemczech ze „Strażą”, co mu się nie udało.

W tych latach Żniński wiele podróżował po Westfalii i Nadrenii, organizując gniazda „Sokoła” i oddziały „Straży”. Dla potrzeb „Sokoła” napisał broszurkę pt. *Idea sokola*, której ukazały się dwa wydania. Jako działacza społecznego spotykały go często szykany ze strony Niemców. Na porządku dziennym były rewizje w jego domu przeprowadzane przez policję w poszukiwaniu zakazanych wydawnictw.

W czasie pobytu w Bochum został członkiem Towarzystwa Elementarzewego i opracował dla potrzeb dzieci emigrantów *Elementarz polski z obrazkami*, który został wydany drukiem.

W związku ze zbliżającą się 500 rocznicą bitwy pod Grunwaldem (1410—1910), szeroko propagowanej na ziemiach wszystkich trzech zaborów, a także i wśród emigracji, napisał popularną pracę pt. *Krzyżacy. Krótka historia Zakonu Krzyżackiego w Polsce*. Wydał ją W. Kulerski w Grudziądzu (1908) w nakładzie 80 000 egz., z ilustracjami artysty malarza Konstantego Gorskiego¹⁰.

Książka wywołała szeroką dyskusję wśród dziennikarzy i historyków niemieckich związanych z Hakatą i ataki ich na jej autora. J. K. Kaufmann, pracownik a później dyrektor archiwum w Gdańsku, napisał nawet broszurę polemiczną pt. *Wie die Polen Geschichte machen?*¹¹. Zarzucał on m. in. Żnińskiemu fałszowanie dziejów Zakonu i niedostrzeżenie roli Krzyżaków w misji cywilizacyjnej na wschodzie Europy. Szereg następników artykułów i not w stosunku do autora *Krzyżaków* ogłosił na łamach „Der Gesellige” w Grudziądzu redaktor naczelny tego pisma P. Fischer.

⁸ Sylwester Buszczyński (1855—1939) — drukarz, wydawca i działacz gospodarczy.

⁹ Stanisław Kunz (senior, 1875—1939) — górnik, dziennikarz i działacz narodowy. Był wieloletnim współpracownikiem i przedstawicielem „Gazety Grudziądzkiej” w Westfalii i Nadrenii.

¹⁰ Konstanty Gorski (Górski) (1869—1934) — artysta malarz związany z Monachium i Warszawą. Na zamówienie Kulerskiego przygotował reprodukcje dzieł malarzy polskich związane tematycznie z dziejami Polski. Wydawane one były w wielotysięcznych nakładach jako bezpłatne dodatki dla abonentów „Gazety Grudziądzkiej” (cykl: *Dzieje Polski w obrazach*). Ilustrator wielu książek wydawanych przez Kulerskiego.

¹¹ J. K. Kaufmann, *Wie die Polen Geschichte machen? Eine Entgegnung*, Berlin 1909, s. 24.

Drugą pracę Żnińskiego również o tytule *Krzyżacy* wydał w 1910 r. B. Lewartowski w Herne (Zagłębie Ruhry).

Żniński interesował się bliżej również sprawami ruchu śpiewaczego. Doceniał rolę pieśni ludowych w podtrzymywaniu tradycji polskich wśród emigrantów. Z myślą o towarzystwach śpiewaczych napisał i wydał brzuszurę *Polska pieśń ludowa* (Bochum 1910).

W 1910 r. Żniński został zaangażowany przez W. Kulerskiego na stanowisko redaktora „Gazety Grudziądzkiej” i przeprowadził się do Grudziądza. W mieście tym mieszkał przy ul. Gosslera 1 (obecnie ul. Staszica.) Od 1913 r. był też redaktorem „Przyjaciela Ludu”, mutacji „Gazety Grudziądzkiej”. Podobnie jak wszędzie, gdzie przebywał, rozwinął szeroką działalność w miejscowych organizacjach społeczno-oświatowych. Wstąpił do najstarszej organizacji polskiej na terenie Grudziądza — Towarzystwa Przemysłowców Polskich. W 1912 r. był prezesem jego zarządu. W latach 1915—1916 był prezesem zarządu Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia”. Należał do grona działaczy miejscowego „Sokoła”. Kulerski wysyłał go często — ponieważ Żniński był dobrym mówcą — na wiece wyborcze, zebrania czytelników i tzw. „mężów zaufania” „Gazety Grudziądzkiej”. Z jego przemówieniami na wiecach i zebraniach polemizowała często prasa obozu przeciwników W. Kulerskiego.

W dniu 29 grudnia 1912 r. w Grudziądzu odbyło się wielkie zebranie „mężów zaufania” „Gazety Grudziądzkiej”. Przybyło na nie około 300 osób z terenu Pomorza Gdańskiego, Warmii, Mazur, Wielkopolski, Śląska i środowisk emigracji polskiej w Niemczech. Na zebraniu tym powołano do życia organizację polityczną pod nazwą Katolicko-Polskiej Partii Ludowej. I. Żniński został wybrany sekretarzem jej Rady Głównej. Był on prawdopodobnie współautorem programu tej partii, opublikowanego w „Gazecie Grudziądzkiej” w numerze z 31 grudnia 1912 r.

Nie można zapomnieć o działalności publicystycznej Żnińskiego. Jednak jego artykuły publikowane w „Gazecie”, jej dodatkach, a później w „Przyjacielu Ludu” były przeważnie napastliwe. On to głównie przyczynił się do zaostrenia walki między „Gazetą” a innymi polskimi piśmami na Pomorzu i w Wielkopolsce.

Mieszkając w Grudziądzu interesował się sprawami i dziejami tego miasta. Spod jego pióra wyszedł pierwszy w języku polskim przewodnik turystyczny pt. *Grudziądz*. Ukazał się on nakładem W. Kulerskiego w 1913 r. W przewodniku przypominał polskie tradycje Grudziądza i ważniejsze jego zabytki, wiążąc je z nazwiskami polskich królów i starostów. Przewodnik obalał kłamstwa zawarte w niemieckim przewodniku turystycznym o Grudziądzu, pióra P. Fischera, podkreślające „niemieckość” tego miasta¹².

Mniej znane są dalsze jego prace: *Historia Grudziądza*, w 1913 r. drukowana w odcinkach w „Gościu Świątecznym”, dodatku do „Gazety

¹² P. Fischer, *Führer durch Graudenz*, Grudziądz 1912, wyd. 3, s. 28.

Grudziądzkiej” i *Nauka języka polskiego w szkołach pruskich* (Grudziądz 1914).

W czerwcu 1916 r. wyprowadził się Żniński do Poznania, gdzie objął stanowisko redaktora „Gazety Narodowej”. Z chwilą powstania Rad Ludowych w Wielkopolsce został wybrany członkiem Poznańskiej Rady Ludowej. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego zgłosił się do pracy w odbudowującym się szkolnictwie polskim. Jako nauczyciel pracował jednak tylko kilka miesięcy. W tym okresie uzupełnił i poprawił swój *Elementarz polski z obrazkami*, zmieniając jego tytuł na *Nowy elementarz polski z obrazkami*. Ukazał się on drukiem w 1921 r. nakładem Księgarni Św. Wojciecha w Poznaniu.

W lecie 1919 r. wyjechał do Warszawy, gdzie został członkiem Mazurskiego Komitetu Plebiscytowego. Kierował w nim Wydziałem Prasowym. Po założeniu organu Komitetu — „Masurische Volkszeitung”, redagował go wraz z Franciszkiem Mirosławem Leykiem¹³.

Z Warszawy, przez Olsztyn, gdzie przebywał w lipcu 1920 r., wyjechał do Kluczborka. Tam pracował jako publicysta w redakcji jednego z pism plebiscytowych. Tytułu jego nie udało się dokładnie ustalić. Wiadomo tylko, że w latach 1920—1921 wychodziły w tym mieście 3 pisma związane z plebiscytem: „Kreutzburger Zeitung” (wydawana przez Polaków w okresie: 1 II 1920—4 V 1921), „Tygodnik Katolicki” (1920) i „Nowiny Ewangelickie” (1921). W redakcji jednego z tych pism pracował Żniński.

Po zakończeniu plebiscytu na Śląsku powrócił Żniński do Poznania i podjął znawu pracę w redakcjach miejscowych pism. W 1925 r. przebywał w Pelplinie (pow. Tczew) i pracował w redakcji „Pielgrzyma”. W latach 1926—1927 był redaktorem „Gazety Szamotulskiej”. W Szamotułach był działaczem lokalnych organizacji społeczno-kulturalnych. Opracował i wydał w 1927 r. *Pamiętnik Sokoła szamotulskiego*.

Od 1927 r. do końca swojego życia pracował w Poznaniu, najpierw w redakcji „Kupca”, później „Nowego Kuriera”. Odnowił swoje kontakty z „Gazetą Grudziądzką” i publikował na jej łamach korespondencje o tematyce wielkopolskiej. Dla potrzeb redakcji „Gazety” opracował powieść J. I. Kraszewskiego *Lubonie*. Drukowała ją „Gazeta” w odcinkach w 1927 r.

I. Żniński zmarł 15 października 1931 r. w Poznaniu i został pochowany na Cmentarzu Garnizonowym.

BIBLIOGRAFIA PRAC IGNACEGO ŻNIŃSKIEGO (Druki zwarte)

Idea sokoła. Bochum 1905. Nakładem autora. [Wydanie 1]. Odbito w tłoczni J. Kawalera w Oberhausen. 16°, s. 18.

¹³ Franciszek Mirosław Leyk (1885—1968) — poeta, publicysta, pamiętnikarz i działacz mazurski.

- Idea sokoła. Bochum 1907. Nakładem autora. Wydanie 2 uzupełnione. Odbito w tłoczni J. Kawalera w Oberhausen. 16°. s. 24.
- Krzyżacy. Krótka historia Zakonu Krzyżackiego w Polsce. Grudziądz 1908. Wyd. W. Kulerski. 8°. s. 96.
- Krzyżacy 1410—1910. W pięćsetną rocznicę zwycięstwa pod Grunwaldem opowiedział... Herne (1910). Nakładca B. Lewartowski. 16°. s. 72.
- Polska pieśń ludowa. Napisał... Bochum 1910. Nakładem autora. 16°. s. 38.
- Grudziądz. Przewodnik. Grudziądz 1913. Drukiem i nakładem W. Kulerskiego. 8°. s. 80.
- Nauka języka polskiego w szkołach pruskich. Według Historii polityki narodowościowej rządu pruskiego wobec Polaków dr J. Buzka i innych źródeł opracował... Grudziądz 1914. Drukiem W. Kulerskiego. 8°. s. 80.
- Nowy elementarz Polski z obrazkami. Poznań 1921. Wyd. Księgarnia Św. Wojciecha. Wydanie nowe poprawione, s. 78, nlb. 2.
- Pamiętnik „Sokoła” szamotulskiego. Opracował... Szamotuły 1927. s. 100.